

Helena Valentí, una entrevista per a la posteritat

Força dona

El 8 de desembre va morir l'escriptora i traductora Helena Valentí. Tenia 50 anys i la seua vida havia transcorregut entre Eduard Valentí i Gabriel Ferrater. EL TEMPS, com a homenatge, torna a publicar, tal qual, la brillant conversa que va mantenir amb Vicent Martí pel febrer del 87.

Era inevitable. Helena Valentí riu enlaira i sempre es decanta un poc, a la dreta, a l'esquerra. Riu sovint, a més, amb un riure suau que tamisa i enseua algunes formulacions que d'una altra manera podrien semblar més aviat abruptes o displicents. No obliden això mentre llegeixen aquesta entrevista amb una dona feminista que confessa que les dones li fan por, amb una escriptora que encara no acaba de saber què vol dir escriure en la seua vida. Quan deixa de creure que "l'acte d'escriure és una angúnia perquè és posar-se en evidència", quan el present no siga tot el seu horitzó creatiu i es reconcilie amb tot el seu passat, Helena Valentí farà una gran obra. Aquesta, si em permeten, és la meua opinió.

—Després de tres novel·les publicades, vostè continua sent una escriptora poc coneguda...

—Sí, potser és cert. Com el nostre món és molt petit, sé que compto amb un públic determinat, amb una gent que llegeix sempre els meus llibres, que hi està interessada, però sóc plenament conscient que no sóc una glòria nacional, de cap de les maneres. Oficialment, se'm reconeix tot just així, amb pinces, no saben gaire com agafar-me.

—¿A què ho creu degut?

—Home, suposo que reflecteix una vida molt poc convencional, uns valors gens patriarcal, un món molt de dona, que no és que sigui difícil de comprendre, però la gran majoria dels meus lectors són dones. I això és nou en una cultura bastant conservadora com és la nostra.

No sóc tampoc esquerrana, ni comunista ni militant de cap cosa d'aquestes. No ho he estat mai. Com no he estat mai tampoc una feminista oficial. I com no m'he relacionat gaire amb el món oficial, perquè el conec massa a través de la meua família, doncs això...

—¿Què diuen dels seus llibres les lectores?

—Trobo que s'hi senten molt identificades i s'hi reconeixen. Malgrat poder ser llibres inacabats (aquesta és una de les crítiques que he sentit més, i potser tenen raó), crec que tots ells transmeten força a les dones. I això és saludable, perquè les dones som una mica massa nyeu-nyeu.

Hi ha poques escriptores catalanes que tinguin força. El gran llibre que totes les dones et diran que és fantàstic és *Solitud* de la Víctor Català, per la força que dóna. En canvi, tot allò de la Rodoreda està molt bé, però no t'ajuda gens.

—¿Per què troba que poden ser inacabades les seues novel·les?

—A mi, el que m'hauria agradat és que hi hagués una crítica seriosa que m'hagués ajudat a explicar-me a mi mateixa. Avances molt a les fosques. És una feina una mica estranya: et poses a ratllar paper i en veure el que et surt, sempre et quedades parada, és sempre imprevist...

Després, a mi em fa una mica... a mi em fa una mica de por escriure, em costa molt posar-m'hi. I per tant, m'ho agafo amb molta tranquil·litat, i si puc, ho deixo bastant de pressa... *L'amor adult*, per exemple, es nota molt que són contes. Quan l'he tornat a llegir m'he adonat que començava amb molta embranzida i després ho tallava. Ho veig molt, això. Més que una novel·la, són deu contes. Hauria d'haver estat un llibre més serè.

—La solitud d'Anna, La dona errant... ¿com les valora vostè?

—Al meu entendre, hi ha una evolució en positiu, un clar decantament de l'autointrospecció exhaustiva a l'objectivació d'una realitat autònoma. Mentre a les dues primeres novel·les he plasmat diferents versions de mi mateixa, a *La dona errant* trobo que he aconseguit narrar històries d'altres amb consistència novel·lística. És com si la teua pròpia vida deixés de ser un enigma i pots començar

a observar els altres. *La dona errant* és una novel·la que m'agrada força.

—¿Quant de temps ha tardat a escriure-la?

—Un parell d'anys. És curtíssima, per a estar-hi dos anys, ¿no? L'he escrita a trossos. Escric lentament i, a més, no tinc gaire temps. Jo em guanyo la vida fent traduccions. No tinc absolutament cap altre ingrés. No tinc cap renda, ni tinc beques, ni tinc res. Escric cada dia per poder viure, és a dir, quasi sempre traduccions.

—¿Pot compaginar les dues escriptures?

—No, sóc incapaç. M'anirira molt bé fer-ho, perquè el dia té vint-i-quatre hores, que en són moltes, però no puc. És allò que et passes dues setmanes que ja no pots més, t'entren les ganes d'escriure amb la teua pròpia veu, i t'oblides de la tradició durant tot un temps. Quan escriu, necessito mirar les musaranyes, badar, no fer cap altra cosa, passejar, passejo moltíssim...

—Desconnectar de la realitat...

—Només quan escriu mantinc un veritable contacte amb la realitat. La vida de cada dia és un món irreal, tot el que et donen, et presenten, t'expliquen, no ho reconeixes, vius en funció dels altres. Cal recollir-te, endinsar-te en tu mateix, despullar-te, prendre contacte amb aquella nova realitat que pots crear. Recrear-la i projectar-la enfora és un procés que em fascina i m'espanta alhora.

—A banda d'escriure, ¿què més li fa por?

—... les relacions amb la gent me'n fan molta. Sóc una mica misàntropa per por.

—¿Dones i homes?

—Dones i homes, sí. Més les dones, potser.

—¿Les dones?

—És clar, em veuen més. Els homes no em fan por. Un relació particular amorosa, amb un home, em fa una por espantosa, però els homes en general, no.

Ara, amb les dones tinc un contacte difícil d'entrada. Em fan por les dones. Em fa por la meua mare, terror, terror... és molt forta, fortíssima, d'una gran i exigent energia...

—¿El seu pare també li'n feia?

—No, no crec, més aviat respecte.

—Eduard Valentí, el seu pare, va ser professor a la universitat autònoma republicana, catedràtic de llatí represaliat i desterrat a Reus en la postguerra, especialista en modernisme, erudit, traductor...

—Va traduir algun Ciceró al català per a la Bernat Metge. La seva especialitat en clàssics fou, però, Lucreci. La primera edició crítica, filosòfica, de *De la Natura* al castellà la va fer ell.

—¿Era un home brillant?

—Bé, sí, és veritat, el meu pare... veu, això és veritat. Potser si el meu pare encara hagués viscut, jo no hauria publicat mai res, perquè ell era d'un crític... És molt possible. Mai no hauria gosat. És injust dir-ho, perquè potser no és veritat, però va coincidir que jo comencés a fer coses estranyes —deixar el treball, fer una vida al meu aire, escriure...— quan ja era mort el meu pare. Em sabia greu que passés angúnies per les seves filles.

Al meu pare, li tenia respecte, no por.

Era un home hipercrític, demolidor, una cosa terrible, molt lúcida. Tenia molts amics poetes, escriptors, se'ls estimava molt i alhora em parlava amb un cert menyspreu. Es burlava d'aquells amics poetes que sempre duïen versos a la butxaca. ¡Alerta!, que era gent com en Vinyoli, no qualsevol. Vinyoli, el posava molt negre, sempre...

—"... mesos que no m'has vist sortir de trasantó, butxaca plena de fulls que pretenen sorprendre una orelleta pacient". Gabriel Ferrater era un altre dels amics poetes del seu pare...

—Sí, el Gabriel, el Joan, la Rosa Leveoni...

—Per als lectors de Gabriel, vostè sempre serà la "noia gola-llarga". ¿Com va viure, com la viu, aquesta presència tan explícita en els poemes de Ferrater?

—Aleshores ho vaig viure com un procés molt normal. Ferrater escrivia poesia per llegir-la als amics, que era el que feia quan venia a casa. Allò era una tertúlia d'amics, gent intel·ligent, lletraferida, divertida, àvida per comunicar-se... Molt normal, ho vaig viure molt normal. Ara, quan ho veus imprès, et quedés una mica així, i quan la gent comença a fer-ne cas, i la cosa se'n surt d'òrbita... no vull saber-

ne res. Jo visc en el present, no en el pasat...

—*¿El seu pare també se'n rifava, de Ferrater?*

—Sí, encara que se l'estimava molt. Potser ho feia menys que de Vinyoli, curiosament. Amb el Gabriel compartia un tipus d'intel·ligència esmolada i freda que els apropava...

—*¿A vostè, li interessa Vinyoli com a poeta?*

—No gaire. Sempre em fascinen els seus primers versos. Són una meravella. Té una capacitat lírica que se t'emporta, però després ni acabo de saber ni em fio gaire del que diu. Així com en Riba, una vegada fet l'esforç, comproves que està dient coses molt importants, en Vinyoli... Ara, reconec que té un poder de llengua que t'atrapa molt.

—*¿I Ferrater?*

—Mira, els poemes narratius són bons, el *Poema inacabat*... ¡Fa tant temps que no lleigeixo el Gabriel! Aquell llibre, ¿com es diu?, *Teorètica*, no *Teoria dels cossos*, també m'agrada força. Té un no se què d'alat que m'atrau molt. Ara, aquella cosa mig feixuga que té Ferrater: "El ferro vell rovellat..." encara li sento la veu. A part que no l'entenc. L'entenc perquè quan et llegia els versos explicava abans de què anaven. Si no ho hagués fet, em penso que encara no ho entendria ara. Hi ha poemes que són massa hermètics

—*Té raó. En Ferrater sobta l'aparició d'algun poema decididament críptic intercalat entre molts d'altres d'una claredat meridiana...*

—En Ferrater hi havia un misteri, un misteri...

—*¿Quin?*

—Hauria de pensar-hi tant i no ho he fet...hi havia una falla. Ferrater era una persona molt intel·ligent, amb una gran capacitat per conèixer-se i per analitzar-se, extraordinària... bbrmmmm... però tenia un concepte de la vida, del pudor, de...

—*¿Era molt torturat?*

—Sí, i ho dissimulava moltíssim. Sempre era amable, i la bonhomia aquella que tenia, i el riure, i el ha, ha, ha.

—*¿El seu sentit de l'humor sempre era sarcàstic?*

—Segons amb qui... Tenia un sentit de l'humor molt tendre amb les criatures, amb les bestioles, amb les dones. Hi desplega una tendresa lleugera i divertida, però després podia ser molt tràgic, molt anguniat.

—*¿Era aclaparador?*

—Nooo, ¡què va! Bé, era aclaparador en el sentit que començava a beure i no acabava. Això passa a tots els borratxos, que no saben dir mai prou. Però no ho era perquè tenia un autocontrol fantàstic. I com es pot comprovar, en la seva poesia s'estava excusant constantment. Excusant-se per les seves emocions, pels seus sentiments, per les seves projec-

"No tinc consciència de ser depressiva. A mi, m'agrada viure. Comparteixo amb la majoria de les dones aquella capacitat de viure que neix de les coses petites".

cions... com si estigués demanant perdó per viure.

—*¿Li va estranyar molt el seu suïcidi?*

—Nooo... Gabriel no s'acceptava i, a més, ja ho havia anunciat.

—*¿En parlava?*

—N'havia parlat. Jo, és que els últims anys no el veia. Potser quan més s'acostava el moment no en parlava tant. La darrera vegada que el vaig veure va ser en l'enterrament del meu pare. Estava desesperat, plorava moltíssim. Jo no ente-

"Dels 22 als 29 anys vaig viure dintre d'un frigorífic, com si fos un embrió congelat".

nia per què plorava tant. Suposo que plorava per ell mateix. La mort li devia ser ja molt real. M'ho havia dit: "jo, als cinquanta anys, s'ha acabat la vida". A més, ho formulava com una norma general: "A partir dels cinquanta anys no val la pena viure". ¿Què vol dir això? És una concepció de la vida que no s'entén.

—*¿Com era el seu germà Joan Fe-*

rratè?

—*¿Com és!, que encara viu.*

—*Perdó, vull dir en aquella època.*

—*(Rialla) Va bé, va bé, aquí no en parlo, no gravo... Era molt diferent, era una persona aparentment molt més assenyada.*

—*¿Vostè és depressiva?*

—No, no... no tinc consciència de ser-ho. A mi, m'agrada viure. Comparteixo amb la majoria de les dones aquella capacitat de viure que neix de saber gaudir de les coses petites. Home, si visqués molt temps en una ciutat, potser sí que em deprimiria, em trobaria no sé com. Però sempre puc fugir-ne.

—*Ara viu a Barcelona. ¿Per què va abandonar Cadaqués?*

—No en sé la causa, però si et quedes massa temps vivint en un lloc com Cadaqués, comproves com la gent s'enfonsa i cau en un pou. És terrible. A més, jo tinc una filla de vuit anys... A Cadaqués, però, ¡s'està tan bé! Aquell viure dintre d'un bany de llum, de bellesa estimulant, és impagable. Hi torno sempre que puc.

—*¿Per què se'n va anar a Anglaterra?*

—En aquest país, l'any 62, no es podia viure. Era im-pos-si-ble. Em van oferir a cor què vols un lectorat d'espanyol a Cambridge i, com que el meu somni era fugir de casa, no m'ho vaig pensar gaire. Per a una noia sola, amb vint-i-dos anys, anys de formació, fou ideal: allà la gent et deixa tranquil·la, hi ha una gran tolerància, és un país pacífic.

—*On, a més, vostè descobreix el feminisme...*

—A mi, el final dels 60, que ja vaig viure en un Londres extravertit i divertidíssim, em van securitzar moltíssim, em van ajudar per trencar, per ser jo, i ja està. Fins aleshores no havia gosat, era molt acoquinada. Vaig perdre l'acoquinament, doncs, a partir del 69. Va coincidir tot. En aquella època van passar moltes coses a banda del feminisme. No m'hi vaig trobar sola, m'hi vaig trobar molta gent com jo.

—*Vint-i nou anys d'estar acoquinada són molts anys...*

—La veritat és que en la pràctica vaig fer bastant el que vaig voler. No m'ho passava malament. Tenia una vida còmoda. Tampoc no era allò que...

—*A mi m'ha sorprès una mica quan ho ha dit.*

—Vivia acoquinada en el sentit que no feia altra cosa que llegir, fer una vida acadèmica, que n'interessava gens. Acoquinada per no atrevir-me a plantar-me i

"Em sent catalana. Segons com, moltíssim".

ARXIU

dir que jo no sóc una professora d'espanyol, per no dir que aquell món em relliscava totalment. He explicat alguna altra vegada que jo, dels 22 als 29 anys, vaig viure dintre d'un frigorífic, com si fos un embrió congelat.

—A Londres també va començar a traduir les escriptores angleses. *¿De quina d'elles es troba més a prop?*

—Una autora amb qui em sento molt identificada és la Doris Lessing, però moltíssim... he seguit pas a pas el seu procés vital i creatiu i trobo que el comprenc perfectament. M'és molt pròxim, a més...

—*¿La coneix?*

—Sí, sí, jo era a Londres traduïnt *El quadern daurat* al castellà i vaig anar a trobar-la.

—*¿Com és?*

—¡Oh!, és encantadora. Bé, encantadora... sí, sí, encantadora.

—*¿Per què dubta?*

—Per què és una mica dura, però sí que és encantadora. Una cosa molt important de la Doris Lessing és que és un personatge de veritat, que te'n pots fiar, que no fa números, que li interessa la gent però que no espera que li facis la gara-gara. És una persona que va per feina, és molt seriosa. I com és molt intel·ligent, és molt divertida.

—*¿I la Woolf? ¿Li agrada?*

—Sí, és clar, però la relació amb l'obra

de Virginia Woolf és més literària, històrica, distanciada. Em va entusiasmar *Al far*, em va interessar *Mrs. Dalloway*, crec que *Una cambra pròpia* continua sent un assaig de lectura imprescindible per a qualsevol dona que vulgui ser escriptora... ara, tot aquell embolic... *¿Com es diu allò?... Bloomsbury*, m'avorreix d'allò més. D'altra banda, encara m'interessa més la Katherin Mansfield que la Woolf, tant literàriament com vitalment.

—*¿Vostè va començar a escriure creació a Anglaterra?*

—No, aquí, quan vaig tornar. A Anglaterra només vaig fer traduccions al castellà.

—*Això va ser l'any 74. ¿Per què va tornar?*

—Suposo que la terra em cridava, diria que quasi literalment. Em sent catalana. Segons com, moltíssim. La terra, la mar, les olors, la llengua mateixa... això és molt important. Aquest país té molta força.

Agafar el fil de la llengua ha estat una aventura del tot engrescadora, una qüestió de veu pròpia. Des que tradueixo al català, a més, mantinc una relació molt més fluïda amb la llengua. Una llengua de la que dia a dia palpo la seva vitalitat continguda.

—*¿Quan era a Anglaterra com es presentava, diguem-ne, nacionalment?*

—Com a *spanish*, suposo. Jo no sóc

de la ceba, ¡eh!

—*¿Va venir amb la idea d'escriure?*

—No, va ser aquí que m'ho vaig plantejar. Vaig venir a no fer res. Vivia a Cadaqués completament sola, amb necessitats econòmiques mínimes, passava molt temps en el llit. Feia bogeries, diguem-ne, feia una vida molt bohèmia que em va anar molt bé. I com no sé pintar, no puc fer cine...

—*Vostè és una cinèfila confessa. Diga'm, el seu director preferit i clausurarem, si li sembla, l'entrevista.*

—M'agrada molt el cine de Godard (*Riu*). Ric perquè m'entusiasmen totes les seves pel·lícules, tot i que sempre hi ha moments en que li maleixo els ossos, calla d'una vegada, ¡ja no puc més! És allò de filar prim. Sempre arriba un moment en què comença amb aquell joc especulatiu que et cansa, t'esgota, ja no pots més...

Sigui com sigui, m'agrada moltíssim. Aquell cine tan documental que fa Godard és que realment està reflectint el que està passant, fins i tot és una mica profètic. Per a mi, és un geni, vaja. M'entusiasma aquella equilibrada combinació de documental i de creació de les seves pel·lícules. Això és el que m'agradaria fer a mi. Jo crec que *La dona errant* és una mica això, mira què et dic.

Vicent Martí